

O‘ZBEKISTONDA TURIZM MASKANLARINI RIVOJLANTIRISH VA QASHQADARYO VILOYATIDAGI TURIZM SALOHIYAT

Yusupova Hulkaroy

Toshkent Xalqaro Kimyo Universiteti magistratura 1-kurs talabasi

yusupovahulkaroy48@gmail.com

Annotatsiya: Zamonaviy dunyo iqtisodiy rivojlanishida uchinchi sektor turli mamlakatlar hayotida muhim rol o'ynaydi. Bu borada turistik-reaksiya xizmatlari ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi Qashqadaryo viloyatining madaniy-tarixiy turizm resursi imkoniyatlarini tahlil qilish va uning hududiy xususiyatlarini aniqlashdan iborat edi. O‘zbekistonda turizmning shakllanish sharoitlari tahlil qilindi. Mavjud rekreatsion salohiyat va undan foydalanish samaradorligiga e'tibor qaratildi. Olimlarning tadqiqotlari asosida turistik rekreatsiya resurslari tasnifining o‘ziga xosligi aniqlandi. O‘zbekistonda turizmni rivojlantirishda resurs salohiyati bilan alohida o‘rin tutadigan Qashqadaryo viloyati turistik rekreatsiya resurslarining imkoniyatlari shahar va qishloqlar miqyosida moddiy-madaniy meros yodgorliklari namunasi sifatida tahlil qilindi. Qashqadaryo viloyati madaniy meros va tabiiy rekreatsion salohiyat tufayli ulkan salohiyatga ega ekanligi aniqlandi.

In the modern world economic development, the tertiary sector plays an important role in the life of different countries. Tourist-reaction services are gaining importance in this regard. The main goal of this study was to analyze the potential of the cultural and historical tourism resource of the Kashkadarya region and to identify its regional features. Conditions of tourism formation in Uzbekistan have been analyzed. Attention was paid to existing recreational potential and the effectiveness of its use. The specificity of the classification of tourism recreational resources based on the research of scientists has been clarified. The potential of the Kashkadarya region tourist recreational resources, which plays a special role by its resource potential in the development of tourism in Uzbekistan, has been analyzed as an example of monuments of material and

cultural heritage, at the scale of urban and rural areas. It was found that the Kashkadarya region has immense potential due to cultural heritage and natural recreational potential.

Kalit so'zlar: rekreatsion resurs; moddiy va madaniy meros; turizm infratuzilmasi; turizm salohiyati; tabiiy turizm

Kirish

Har qanday davlatni har tomonlama rivojlantirish, jumladan, kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda, birinchi navbatda, hududlarning tabiiy resurslari, demografik, transport-kommunikatsiya, ijtimoiy-iqtisodiy salohiyati va ulardan samarali foydalanish muhim o‘rin tutadi. Hozirgi jahon iqtisodiy taraqqiyotida turli mamlakatlar va xalqlar hayotida, ularning rivojlanish darajasini belgilashda iqtisodiyotning an’anaviy birlamchi va ikkilamchi tarmoqlariga muhim ahamiyatga ega bo‘lmay, balki uchinchi darajali tarmoqning, ya’ni xizmat ko‘rsatish sohasining o‘rni va ahamiyati katta, tez o‘sib borayotgan va tez sur’atlar bilan mintaqalar va mamlakatlar iqtisodiyotiga kengayib borayotganini ta’kidlash kerak. Hozirgi vaqtda xizmat ko‘rsatish sohasi rivojlangan mamlakatlar milliy iqtisodiyotining yetakchi tarmog‘iga aylandi. Ular tuzilmaviy jihatdan o‘ta xilma-xilligi, ko‘p ishchi kuchini to‘plash va bandlikni saqlash hamda aholi turmush sharoiti va farovonligi bilan bevosita bog‘liqligi bilan ahamiyatlidir. Bu borada turistik-reaksiya xizmatlari alohida o‘rin va ahamiyat kasb etayotganini yaqqol ko‘rish mumkin. Jahon iqtisodiyotidagi so‘nggi tendentsiyalar, xususan, turizm va rekreatsiyaning jadal rivojlanishi Markaziy Osiyo mintaqasiga, jumladan, O‘zbekistonga ham turli mintaqalar va mamlakatlarda sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, mamlakatimiz rahbari, Prezidentimiz Sh. Mirziyoyev tomonidan sayyohlarni jalb etish va hududlarda turizm infratuzilmasini jadal rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar, xususan, “2019-2025-yillarda O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish konsepsiyasi”ning qabul qilinishi buning yorqin dalilidir. Chunki, mazkur konsepsiyaga ko‘ra, O‘zbekistonda turizm sohasidagi davlat siyosatining asosiy maqsadi – kelgusida hududlarni va ularning infratuzilmasini jadal rivojlantirish, dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda turizm sohasiga yetakchilik qilishdan iborat.

Mamlakatimiz katta sayyohlik salohiyati va imkoniyatlariga ega bo'lishiga qaramay, taklif etilayotgan mahsulotlar assortimenti kichik bo'lib, ichki mintaqa va viloyatlarning ishtiroki pastligi ko'zga tashlanadi. Yuqorida aytilganlardan kelib chiqqan holda, ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi Qashqadaryo viloyatining madaniy-tarixiy, ekologik-iqtisodiy turizm resurs salohiyatini tahlil qilish va mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadigan hududiy xususiyatlarini ochib berishdan iborat.

1. O'zbekiston hududlari rekreatsion salohiyatining o'ziga xos xususiyatlari va uning O'zbekiston turizmi yaxlitligini shakllantirishdagi o'rni

Mavjud turizm va rekreatsiya resurslari salohiyatiga ko'ra respublika hududlari uch guruhga (intensiv foydalaniladigan, keng foydalaniladigan va foydalanilmayotgan) ajratilsa; intensiv ishlatiladigan kichik ulush, keng qo'llaniladigan va deyarli foydalanilmagan katta ulush hosil qiladi. Binobarin, hududlar turli xil turistik va rekreatsion resurslarga ega bo'lsada, ular turli darajada turizm va rekreatsiya faoliyati bilan ham shug'ullanadi. Bugungi kunda mamlakatimizda turizmning yetakchi mintaqaviy vektori tarixan Buyuk ipak yo'li ta'sirida shakllangan Toshkent-Samarqand-Buxoro-Xiva yo'nalishi hisoblanadi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi katta sayyohlik va rekreatsion salohiyatga ega. Mamlakatimizda 7400 dan ortiq madaniy meros obyektlari mavjud bo'lib, ulardan 209 tasi to'rtta muzey shaharlari – Xiva, Buxoro, Samarqand va Shahrisabzda joylashgan bo'lib, ular YuNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan. Aytish joizki, keyingi yillarda O'zbekistonga sayyohlar oqimi ham ortgan. Shu bilan birga, 2017-yilda O'zbekistonga 2,69 million xorijiy sayyoh tashrif buyurgan bo'lsa, 2023-yilda 5,5 millionga ko'paydi. Turizm tashkilotlari soni 2015-yildagi 398 tadan 2023-yil oxiriga kelib 1000 taga yetdi. Shu vaqt ichida mehmonxona xo'jaliklari soni 661 tadan ikki baravar oshdi. 2010-2017-yillarda O'zbekistonda turizm xizmatlari eksporti hajmi ikki baravar ortib, 2017-yilda 546,9 million AQSh dollariga, 2023-yilda esa 1,500 million AQSh dollariga yetdi (Turizm konsepsiyasi, 2019-yil).

Turli mintaqalar yoki zonalarining turistik va rekreatsion salohiyatini o'rganishdan oldin ularning zamonaviy mazmuni, tuzilishi va rivojlanishining geografik

xususiyatlarini aniqlash muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Avvalo, potensial tushunchasi haqida gapirganda, turli manbalarda u ko'proq resurslar, imkoniyatlar, vositalar ma'nosiga ega yoki biron bir maqsad yoki vazifani hal qilish uchun ishlatilishi mumkinligi aytiladi. Yana shuni ta'kidlash joizki, ko'p hollarda potensial tushunchasining mohiyatini moddiy asossiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Tadqiqotchi E.V.Kolotova (1999) ma'lumotlariga ko'ra, hududning madaniy-tarixiy rekreasiya resurslari salohiyati quyidagi 5 asosiy turga bo'linadi: tarixiy, arxeologik, shaharsozlik va arxitektura, san'at, hujjatli yodgorliklar. Mavjud adabiyotlarda hududlarning turistik va rekreatsion salohiyati haqida turlicha qarashlar aks ettirilgan. Kruzhalinning fikricha, mintaqaning rekreatsion resurslar salohiyati deganda rekreasiya (tabiiy, madaniy va tarixiy) resurslarning hududiy uyg'unligi va sharoitlari tushuniladi, bu rekreasiyani faollashtiradi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Hududlarning turistik rekreatsion salohiyatiga kelsak, yuqoridagi mualliflar turistik-rekreatsion resurslar va ularning hududiy uyg'unligini tushunadilar, ular aholining turistik-rekreatsion faoliyatga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan. Umuman olganda, bugungi kunda rekreasiya turizm rivojlanishining poydevori bo'lib xizmat qilmoqda, ayni paytda uning tor va keng talqini ko'p kuzatiladi. Xususan, dam olishning tor ma'nosiga ko'ra, bu odamlarning doimiy yashash joyidan tashqaridagi maxsus hududlarda bo'sh vaqtlarini sog'lomlashtirish, ta'lim, sport va madaniy-ko'ngilochar tadbirlari jarayonida yuzaga kelgan hodisalar va munosabatlarning kombinatsiyasi. Dam olishning keng ma'nosida u odamlarning yuqoridagi barcha faoliyatlarini o'z ichiga oladi, shuningdek, ularni doimiy yashash joyida amalga oshirishni ham o'z ichiga oladi. Tabiiy turizmning rekreatsion resurslariga iqlim, suv resurslari (daryolar, ko'llar, soylar, sharsharalar, suv omborlari), o'simlik va hayvonot dunyosi, tabiat yodgorliklari va qo'riqxonalar, go'zal landshaftlar kirsalar, madaniy va tarixiy turizm rekreatsion resurslariga arxeologik yodgorliklar (eski shaharlar qoldiqlari), qal'alar, qadimiy manzilgohlar qoldiqlari, istehkomlar, kanallar, yo'llar, qadimiy qabristonlar, tosh haykallar, qoya rasmlari, antiqa buyumlar); tarixiy yodgorliklar (muhim tarixiy voqealar, fan va texnika taraqqiyoti bilan bog'liq binolar, inshootlar, joylar va narsalar yoki mashhur kishilarning madaniyati, hayoti bilan bog'liq joylar va ob'ektlar); shaharsozlik va arxitektura (arxitektura ansambllari va majmualari,

tarixiy markazlar, maydonlar, ko‘chalar hamda qadimiy shahar rejaları va qurilishi qoldiqlari, fuqarolik, sanoat, harbiy, diniy arxitektura, milliy me‘morchilik yodgorliklari va boshqalar); badiiy monumental asarlar (tasviriy san‘at, dekorativ-amaliy san‘at va boshqalar); hujjat yodgorliklari (davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining hujjatlari, boshqa yozma va grafik hujjatlar, kino va fotografiya yozuvlari va yozuvlari, shuningdek, qadimiy qo‘lyozmalar va arxivlar, folklor va musiqa yozuvlari, nodir bosma nashrlar va boshqalar); boshqa ob'ektlar (muzeylar, ko'rgazmalar, teatrlar, o'ziga xos sanoat korxonalar, qishloq xo'jaligi va transport korxonalar, ilmiy va ta'lim muassasalari, sport inshootlari, botanika bog'lari va boshqalar) va ijtimoiy-iqtisodiy turizm rekreatsiya resurslari hududning transport qulaylik darajasi, darajasini o'z ichiga oladi. transport tarmog'ining rivojlanishi, iqtisodiy-geografik joylashuvi, aholiga xizmat ko'rsatish darajasi, mehnat va ta'lim resurslari, axborot resurslari, moliyaviy resurslar, boshqaruv resurslari, turizm infratuzilmasi (mehmonxonalar, motellar), turistik bazalar, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalar; transport kompaniyalari, turistik asbob-uskunalarini ijaraga berish, turistik vaucherlarni sotish punktlari, turistik klublar, turistik stansiyalar va boshqalar

Umuman olganda, hozirgi axborot jamiyatida an'anaviy resurs turlariga ko'proq e'tibor berilmay, balki tobora muhim ahamiyat kasb etib borayotgan birlamchi axborot resursiga ham ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Hozirgi vaqtda axborot resurslariga ega bo'lish iqtisodiy kategoriya sifatida qaraladi. Axborot turistik va rekreatsion resurslar - turistlarning sayohatga tayyorlanish jarayonida yoki to'g'ridan-to'g'ri sayohat qilish jarayonida hududning tarixi, madaniyati, tabiati, iqtisodiyoti va aholisi to'g'risidagi ma'lumotlar.

2. Qashqadaryo viloyatining turizm va rekreatsion salohiyatini tahlil qilish

Ushbu tadqiqot O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lgan Qashqadaryo viloyatining madaniy va rekreatsion turizm resurslari imkoniyatlarini misol tariqasida o'rganishga qaratilgan. Bunda ularning turlari (arxeologik, me'moriy, monumental san'at yodgorliklari, diqqatga sazovor joylar), soni, joylashuvi, toifasi (mahalliy, respublika), turistik va rekreatsion

salohiyati tadqiqot ob'ekti sifatida shahar va qishloq resurslari olindi. Tahlil qilinayotgan Qashqadaryo viloyati respublikaning janubi-gʻarbiy qismida joylashgan boʻlib, 1943-yil 20-yanvarda tashkil etilgan. Viloyat hududi 28,57 ming kv.km (6,3%), aholisi 3148,4 ming kishi (9,6%). Viloyat maʼmuriy-hududiy jihatdan 13 ta qishloq tumani, 12 ta shahar va 117 ta shaharchadan iborat. Hududning tabiiy geografik xususiyatlari, aholi joylashtirish tizimlarining xarakteri, xoʻjalikning tarmoqlari va hududiy tuzilishi, avvalambor, uning yer yuzasi tuzilishi (tekislik, togʻli, togʻli), gidrografik toʻri, ayniqsa, yerning oʻzlashtirilishi bilan chambarchas bogʻliq. Shundan kelib chiqib, mintaqada tarixan ikkita noyob madaniy-tarixiy hudud bor. Bular – ilgari oʻzlashtirilgan Kitob-Shahrisabz guruh tumanlari va yangi qurilayotgan Qarshi zona guruhi tumanlari. Qarshi zonasi viloyatning janubi-gʻarbiy tekisliklari – choʻl qismida joylashgan boʻlsa, Kitob-Shahrisabz zonasi shimoliy-sharqiy va sharqiy togʻ etaklarini, togʻli hududlarni qamrab oladi. Qishloq hududlari hududiy-demografik salohiyati, iqtisodiy ixtisoslashuvi va ishlab chiqarish quvvati, rivojlanish darajasi, shuningdek, turistik rekreatsiya resurslari salohiyatiga koʻra farqlanadi. Ular orasida Kitob-Shahrisabz tumanlari guruhi turistik va rekreatsion salohiyati bilan ajralib turadi. Binobarin, moddiy yodgorliklar jihatidan qishloq joylarining salohiyati va madaniy merosi eng avvalo, ularning joylashishi, tabiati, zich yoki siyrak aholisi, ayniqsa, boy tarixiy oʻtmishi, shuningdek, qadimiy yerlarning oʻzlashtirilishi va aholining yashashi bilan chambarchas bogʻliqdir. Masalan, qulay tabiiy-geografik sharoitga ega, aholi zich joylashgan hududlarga ega Kitob – Shahrisabz guruh tumanlarida moddiy-madaniy meros obidalari koʻp boʻlsa, aksincha, viloyatning yangidan oʻzlashtirilayotgan qishloq tumanlarida (Muborak, Nishon, Mirishkor) kichik sonlar va turlar bilan tavsiflanadi. 2019 yil yanvar holatiga Qashqadaryo viloyatida jami 1311 ta (Oʻzbekiston Respublikasining 17,7 foizi) moddiy-madaniy tarixiy yodgorliklar roʻyxatga olingan. Ulardan 1041 tasi arxeologik yodgorliklarga, 200 tasi arxitekturaga, 43 tasi monumental sanʼat yodgorliklariga, 27 tasi diqqatga sazovor joylarga toʻgʻri keladi. Ular viloyatning shahar va qishloq joylariga qarab har xil joylashgan. Viloyatning madaniy tarixiy moddiy merosi salohiyati yuqori boʻlgan qishloq hududlari Yakkabogʻ (237), Shahrisabz (159) va Kitob (158)dir. Ular viloyat salohiyatining 42,2 foizini oʻzida mujassam etgan. Mashhur olim A.X.

Shuningdek, Soliyev “Shahrisabz, Kitob, Yakkabog‘ tumanlarida ko‘plab ziyoratgoh va ziyoratgohlar borligi”, “Qadimiy Shahrisabz sayyohlik maskani sifatida buyuk Amir Temur tug‘ilgan maskan” (Soliev va Usmonov, 2005) kabilarni ham yuksak baholaydi. Aksincha, salohiyati past tumanlar Nishon, Muborak va Mirishkor tumanlari bo‘lib, ular geografik jihatdan Qarshi zonasida joylashganligi bilan ajralib turadi. Mintaqaning moddiy merosining eng ko‘p turistik ob‘ektlari arxeologik yodgorliklardir. Ularning aksariyati turli davrlarga oid tepaliklar, shuningdek, qal‘alar, yodgorliklar, eski uy qoldiqlari va boshqalarni tashkil qiladi. Yuqorida ta‘kidlanganidek, bunday turistik resurslar soni bo‘yicha Yakkabog‘, Shahrisabz va Kitob tumanlari yetakchi bo‘lsa, Nishon, Muborak va Mirishkor tumanlari esa, aksincha, pastroqda joylashgan. Viloyatdagi mavjud me‘moriy yodgorliklar soni 200 ta; ularga masjidlar, madrasalar, eski qal‘a devorlari, maqbaralar, sardobalar, ko‘priklar kiradi. Bu borada Yakkabog‘ tumani, Shahrisabz shahri, Kitob va Chiroqchi tumanlari yetakchi bo‘lsa, aksincha, Qarshi dashtidagi Nishon va Muborak tumanlarining zaif zonalardir. Qolgan barcha qishloq joylari esa oraliq mavqega ega. Ma‘lumki, moddiy madaniy meros turistik dam olish obyektlarining ahamiyatiga ko‘ra mahalliy va respublika toifalariga bo‘linadi. Bu borada viloyatning o‘ziga xosligi shundaki, ularning aksariyati respublikaga mansublik bilan bog‘liq. Jumladan, jami (1311 ta) moddiy-madaniy turistik dam olish maskanlarining 985 tasi yoki 75,1 foizi respublika toifasiga, 24,8 foizi mahalliy toifaga tegishli. Bu ko‘rsatkich arxeologik resurslarda 81,6% va 18,2%, me‘moriy yodgorliklarda 42,0% va 58,0% ni tashkil etadi. Shu bilan birga, barcha monumental san‘at yodgorliklari respublika toifasiga kiradi, aksincha, diqqatga sazovor joylarning 70,3 foizi mahalliy toifaga kiradi. Alohida ta‘kidlash joizki, viloyat markazi – Qarshi shahri va Qarshi tumani ham madaniy turizm salohiyati bilan alohida o‘rin tutadi. Qashqadaryo viloyatining shahar va qishloq tumanlarini moddiy-madaniy rekreatsion salohiyatiga ko‘ra uch guruhga bo‘lish maqsadga muvofiqdir. Qashqadaryo viloyatining aksariyat shahar va qishloq hududlari (53,3%) moddiy madaniy turizm salohiyati bo‘yicha o‘rta guruhga tegishli. Ta‘kidlash joizki, bu guruhga yangi o‘zlashtirilgan Qarshi dasht zonasining ko‘proq tumanlari kiradi. Alohida ta‘kidlash joizki, Qashqadaryo viloyati katta sayyohlik va rekreatsion salohiyatga ega bo‘lishiga qaramay,

ularning turizmga faol jalb etilishi pastligi bilan ajralib turadi. Jumladan, birinchi navbatda Qarshi va Shahrisabz shaharlari, Yakkabog‘ va Kasbi tumanlari viloyat madaniy meros ob‘yektlarining birinchi toifasiga kirsa, Kitob va Chiroqchi tumanlari Jozibador madaniy turizm ob‘yektlari bo‘yicha 2-toifadagi yetakchi o‘rinni egallaydi. Uchinchi guruhda Muborak, Mirishkor va G‘uzor tumanlari, to‘rtinchi guruhda Koson, Nishon va Qamashi tumanlari yetakchilik qilmoqda. Alohida ta’kidlash joizki, eng ko‘p tashrif buyuriladigan turistik ob‘yektlarning qariyb 40 foizi Qarshi va Shahrisabz shaharlari hamda 1-toifadagi madaniy meros ob‘yektlariga kiruvchi Yakkabog‘ va Kasbi tumanlariga to‘g‘ri keladi. Shu bilan birga, respublika sayyohlik obyektlarining aksariyati ham shu guruhga tegishli.

Xulosa

Qashqadaryo viloyatining turli hududlarining madaniy-ko‘ngilochar turizm salohiyati tahlil qilindi. Qashqadaryo viloyatida Kitob-Shahrisabz guruh tumanlari va Qarshi zona guruh tumanlari tashkil etildi. Kitob-Shahrisabz tumanlari qulay tabiiy-geografik sharoitlar, aholi zich joylashgan hududlar, ko‘plab moddiy-madaniy meros obidalariga ega. Viloyatning yangi o‘zlashtirilayotgan qishloq hududlari soni va turlarining ozligi bilan ajralib turadi. Yakkabog‘, Shahrisabz, Kitob va Chiroqchi tumanlari arxeologiya yodgorliklari (qal’alar, obidalar, eski uy qoldiqlari) kabi turistik resurslar soni bo‘yicha yetakchi, Nishon, Muborak va Mirishkor esa, aksincha, zaif hudud hisoblanadi. Sayyohlar eng ko‘p tashrif buyuradigan viloyatning madaniy-tarixiy turizm ob‘yektlarini tomosha qilish shahar va tumanlar bo‘yicha 4 toifaga bo‘lingan: 1) Qarshi va Shahrisabz shaharlari, Yakkabog‘ va Kasbi tumanlari; 2) Kitob va Chiroqchi tumanlari; 3) Muborak, Mirishkor va G‘uzor tumanlari; 4) Koson, Nishon va Qamashi tumanlari. Qashqadaryo viloyati katta turizm va rekreatsiya salohiyatiga ega bo‘lishiga qaramay, ularning turizmga faol jalb etilishi pastligi bilan ajralib turadi. Mazkur tadqiqot natijalaridan ko‘rinib turibdiki, mamlakatimiz – O‘zbekiston Respublikasi va uning Qashqadaryo viloyatining turizm va rekreatsion salohiyatini madaniy meros ob‘ektlari namunalarida o‘rganish uning ulkan imkoniyatlaridan dalolat beradi. Hududda ham katta tabiiy rekreatsiya salohiyati hisobga olinsa, bu imkoniyat yanada ortadi. Bular, o‘z navbatida, mazkur salohiyatdan oqilona foydalanish, uni xo‘jalik faoliyatiga faol jalb

etish, pirovardida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar

1. Dodonova, V.I. va boshqalar. 2019. Tarixiy travma sub'ektlari va ob'ektlari xatti-harakatlarining strategiyasi va taktikasi. 36(2): 153-164.
2. Dunets, A.N. va boshqalar. 2019. Tog‘li hududda turizmni barqaror rivojlantirishning strategik ustuvor yo‘nalishlarini tanlash: turistik infratuzilmani konsentratsiyalash yoki tabiatga yo‘naltirilgan turizm. 7(2): 1217-1229. DOI: [https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(29\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(29))
3. Fedyunin, D.V., va boshqalar. 2018. Yillik rejalashtirish tsikli doirasida bolalarning dam olish va turizm sanoatini axborot bilan ta'minlash modeli. Atrof-muhitni boshqarish va turizm jurnali, 9(6): 1256-1262.
4. Fedyunin, D.V., va boshqalar. 2018. Federal va mintaqaviy darajada bolalarning dam olishlari va turizmi uchun PR kampaniyalarini amalga oshirish usullari. Atrof-muhitni boshqarish va turizm jurnali, 9 (8): 1745-1750.
5. Kolotova, E.V. 1999. Rekreatsion resurslarni boshqarish. RMAT.

6. Kostruba, A.V. 2019. Qonun ustuvorligi va uning ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik, gender va madaniy muammolarga ta'siri. Kosmos va madaniyat, Hindiston, 7(2): 1-2.
7. Kruzhalin, V.I., Mironenko, N.S., Zigern-Korn, N.V. va Shabalina, N.V. 2014. Turizm geografiyasi. Federal turizm agentligi.
8. Kuprikov, M. va Rabinskiy, L.N. 2018. Infratuzilma cheklovlarining uzoq masofali samolyotning geometrik sxemasiga ta'siri. Mashinasozlik tadqiqotlari va ishlanmalari jurnali, 41 (4): 40-45.
9. Kuzik, S.P. 2011. Turizm geografiyasi.
10. Lixanov, B.N. va Krivosheev, V.M. (Tahrirlar). 1981. Rekreatsion resurslar va ularni o'rganish usullari.
11. Ozhegov, S.I. 2008. Rus tilining izohli lug'ati.
12. Pirojnik, I.I. 1975. Hududlarni rekreatsion baholash uchun omilli tahlildan foydalanish. "Izvestiya" SSSR Fanlar akademiyasi. Seriya: Geografik, 2: 113-119.
13. Porosenkov, Yu.V. va Xudiyakova, T.M. 2009. Mahalliy rekreatsion geografiyaning shakllanishi va rekreatsion faoliyatni ijtimoiy-iqtisodiy va geografik tadqiq qilish muammolari.
14. Preobrazhenskiy, V.S. (Tahr.). 1975. Rekreatsion geografiyaning nazariy asoslari. Nauka.
15. Rudenko, M.N. 2017. Hududlarning iqtisodiy xavfsizligi. Huquq va iqtisodiyot bo'yicha ilg'or tadqiqotlar jurnali,
16. Rudenko, M.N. 2018. Sotsial-madaniy yondashuv nuqtai nazaridan mintaqahohisining iqtisodiy salohiyatini rivojlantirish va amalga oshirish mexanizmlari. Huquq va iqtisodiyot bo'yicha ilg'or tadqiqotlar jurnali